

סביבה, מלחמה ושלוש או: פרוטוקול קיוטו כהסכם שלום

מאת דני רבינוביץ

הארץ ספטמבר 2004

העתירה שהגישו לאחרונה ארגונים ירוקים כנגד גדר ההפרדה מעלה את שאלת הקשר בין סביבה, מלחמה ושלוש, ונוגעת בהתלבטות של ארגוני סביבה לא מעטים, בארץ ובעולם, על הגדרת תפקידיהם החברתיים והפוליטיים. האם הרצון לשמור סביבה בריאה ואיכותית מוצדק בכלל כשהעולם נקרע ממלחמות? האם כדאי להילחם ולנצח במלחמה רק כדי לגלות שהסביבה הפכה מקום הרוס ומזוהם מכדי לחיות וליהנות ממנו? האם יש חיבורים נוספים בין שני התחומים החשובים הללו?

אחרי מלחמת המפרץ הראשונה הוציאו ארגוני סביבה עולמיים דו"ח עב כרס על הזיהום והפגיעה במערכות טבעיות בכווית, בעירק, במפרץ הערבי, באוקיינוס ההודי וכמובן באטמוספירה. המסקנה היתה ברורה: המלחמה היא אירוע מזהם בקנה מידה אדיר. עובדה נכונה כמובן, שאינה מקדמת את הדיון הנוכחי כמעט בכלום. רובנו לא ממש זקוקים לדו"חות מדעיים כדי להציב את איכות הסביבה כעוד נימוק, ולאו דווקא החשוב ביותר, כנגד מלחמות.

הקשר בין שאלות סביבה למלחמה ולשלוש מקבל זווית מעניינת יותר כשמדובר במלחמות על משאבים. רבים מסרבים להאמין שארה"ב התנפלה על עירק כדי להבטיח אספקה מהימנה וזולה של נפט מהמפרץ הפרסי וגז מהים הכספי. רבים גם מתעלמים מתפקיד מרבצי הנפט, הגז והפחם במאבקים האתניים בקווקז. אך איש אינו יכול להתכחש לכך שיציבות באיזורים עתירי נפט כמו המזרח התיכון, מרכז אסיה ומזרח אירופה הם מרכיב מרכזי בתפיסת הביטחון של מדינות רבות וחשובות. מה שמקרב אותנו לכמה משאלות הסביבה הגורליות של תקופתנו.

סם החיים של התרבות המערבית בת זמננו הוא דלק מאובן – נפט, פחם או גז – הנשרף בכמויות עתק במנועי כלי רכב, בתחנות כוח ובמפעלי תעשייה. תופעת לוואי אחת היא התחממות כדור הארץ, זו שכבר זוהתה כמי שעלולה להביא קריסה ואובחנה בידי הפנטגון כגורם מפריע לביטחון העולם. תופעת לוואי שניה היא תלות גדלה והולכת באספקת דלק גלמי, תלות המכריחה גם מעצמות המפיקות דלק בכוחות עצמן לדאוג להיות מעורבות בתהליכים גיאו-פוליטיים גלובליים.

בשנות השבעים התמקד השיח הסביבתי בקצב ההידלדלות של משאבי כדור הארץ כולו, כיחידה אחת שלמה. כיום נסב השיח על הצורה שבה מתחלקים המשאבים הללו בין ובתוך מדינות. כשהמדינות המתועשות העשירות מארגנות את תפיסת הביטחון העולמי שלהן כדי להנציח גישה חפשית למשאבי אנרגיה, וכששימוש היתר שלהן במשאבים כאלה מאיץ את התחממות כדור הארץ, נוצר מצב אבסורדי: צבאות יוצאים לכבוש או לאבטח מרבצי נפט שהשימוש הבלתי מבוקר בהם עלול להחיש בטווח הארוך כליה אפילו על המנצחים.

בכל מה שקשור לצריכת האנרגיה שלהן, מדינות המערב המתועשות דומות לילד גדל גוף וחזק שסובל מהתמכרות קשה לסוכרים. למרות שמחכה לו הר של שוקולד בבית, הוא נלחם עד זוב דם על עוד חטיף. המדינות העניות דומות ליריבו חסר הסיכוי: הילד הרזה, החלש והמורעב שנאבק על החטיף כי זה עשוי לתת לו עוד יום או עוד שבוע בחיים. השכנת השלוש בין שני הילדים תמשיך להיות חסרת סיכוי כמובן כל עוד הילד החזק לא ייגמל מהתמכרותו. בצורה דומה, מצוקת אנרגיה של כלכלה שהתמכרה לנפט דומה מאוד לקריז. כדי לספק את הרעב הלא נשלט לחומר, עלול גם מתמכר שאישיותו וערכיו סבירים להתדרדר מהר לאלימות קהה.

זהו צומת אחד אפשרי שבו חשיבה סביבתית המדגישה ריסון צריכה מתאחדת עם גישות פוליטיות המנסות להימנע ממלחמות. להסכמה גלובלית על כניסה לתוקף של פרוטוקול קיוטו שיצמצם פליטות משריפת דלק מוצק באחוזים משמעותיים, בין השאר באמצעות קיטון צריכה וייצור של חשמל, ריסון הנסועה, הגבלת ייצור וצריכה של מזון מן החי ועוד, עשויה להיות תרומה משמעותית לשלוש עולמי.

